

DOKUMENTUM-ÖSSZEÁLLÍTÁS A SZOVJET SAJTÓBÓL *

1. BARTÓK BÉLA 1929-ES SZOVJETUNIÓBELI KONCERTJEI A KORABELI SZOVJET SZAKLAPOK TÜKRÉBEN

...Az ifjú Bartók sok tekintetben a népdalra támaszkodik. A paraszti zene tanulmányozása kétségtelül döntő hatással volt rá. Ennek a hatásnak társadalmi jellegzetességét hallatlanul érdekesen tárja fel maga Bartók is: „Ebben az időben túnt fel Magyarországon egy bizonyos sovinizta áramlat, amely a művészet területén is jelentkezett. A zenében jelszóvá vált, hogy valami specifikusan magyar kell alkotni. Ez a gondolat engem is magával ragadott és figyelmemet felkeltette a népzene tanulmányozása iránt.” Magyarországon a nemzeti mozgalom azonban haladó volt a maga idejében, ugyanis függetlenül burzsoá-sovinizta jellegétől, meg-ingatta a dualista monarchiát. (Bizonyos analógiát érezhetünk a jelenlegi indiai helyzettel, ahol a nemzeti burzsoázia mozgalma szintén nem önmagában haladó, hanem annyiban, amennyiben elősegíti a Brit Birodalom megengését.) A fiatal Bartók a folkloron keresztül egy meghatározott társadalmi réteggel érintkezett, és annak progresszív tendenciáit fejezte ki. Eppen ezért ragadnak annyira magukkal az „Allegro barbaro”, a „Népdalok” a „Parasztalok” és a „Karácsonyi énekek”. ... Ez a Bartók közel áll hozzánk, de későbbi műveinek elemzése arra utal, hogy művészetében nagy változások következtek be. S ami a legjellemzőbb: melódiájának régi, feszült vonala csaknem teljesen feloldódott... Ez az irány természetesen nem véletlen. A melódia — az emocionális hatás legnyilvánvalóbb eszköze. Ennek mellőzése ama szakasz jele, amelyben a zene elveszti szociális jelentését. Ettől Bartókot még hatalmas tehetsége sem mentette meg. Alkotóútjának görbéje eléggé plasztikusan tükrözi annak a társadalmi rétegnek a sorsát, amelynek kifejezője. A fiatal Bartók művei a történelmileg haladó burzsoámozgalmon alapultak, ám nevetséges lenne a mai magyar burzsoáziának ugyanilyen történelmileg haladó funkciókat tulajdonítani. Bartók osztozott osztálya sorsában.

VEPRİK: Bartók életműve és a folklór problémája. Muzika i revol-jucija 1929/6.

...Bartók Béla magyar zeneszerző és zongoraművész koncertje (január 24. — a moszkvai városi konzervatórium kisterme) nagyszámú, valószínűleg 100⁰/₀-ig zenészekből álló hallgatóságot vonzott. A koncert programja régi olasz zeneszerzők Bartók feldolgozta műveiből, Kodály egy-két kisebb darabjából és magának Bartóknak egy sor művéből állt, amely utóbbiak a közönség figyelmének középpontjába kerültek.

Bartók már nem fiatal zeneszerző, aki csak a háború után tett szert széles körű hírnévre, főként művei nemzeti jellegének köszönhetőleg. Azok a változások, amelyek Európa térképén a háború után végbementek (újnemzeti államok egész sorának kialakulása) az európai értelmiség figyelmét felkeltették a nemzeti művészetek s elsősorban ama népek művészetére iránt, amelyek korábban nem rendelkeztek nemzeti önállósággal. Ez az érdeklődés változtatta Bartókot helyi méretű művészből Európa-mértékű nagysággá.

Bartóknak a koncerten bemutatott művei két periódus termékei: az első 1908—1909, a második a háború utáni időszak. Az első periódus darabjai kifejezetten nemzeti jellegűek. Bartók magyar és román népi dallamokat és táncokat használt fel bennük. Ami azonban a néprajzi elemek feldolgozását illeti, Bartók művei e szempontból nem érdekfeszítőek. E művek jelentősége éppen nemzeti jellegükben van és ezzel ki is merül.

...Bartók jelenlegi műveiben több az érettség és a mesterségbeli tudás (bár a technikai fogások változatlanok), de sokkal kevesebb bennük a nemzeti elem, magának Bartóknak zenei egyénisége pedig kevésbé kifejező és korábbi darabjait a hallgatóság sokkalta nagyobb tetszéssel fogadta.

GROMAN: Bartók Béla. Proletarszkij Muzikant 1929/1.

...Kimutatni a nép művészetének valóságos alapját — íme, ennek a kísérletnek szentelte egész életét Bartók Béla, szövetkezve Kodály Zoltánnal, a ragyogó zenészszel és sajátos hangvételű zeneszerzővel. Ez irányú munkáját két területen folytatja: 1. Kísérlet a zenei folklórkutatás tudományos módszereinek megismerésére. (Bartók egész sor utazáson vett részt a paraszti zene gyűjtése céljából, Kodállal tanfolyamot szervezett a magyar és a román népdalkincs tanulmányozására, hallatlan

* Dalos György összeállítása.

gondossággal adott ki mintegy 150 parasztdalt stb ...) 2. A magyar népzene alkotó elsajátítása és tanulmányozása. E szempontból Bartók Béla oeuvre-ja sokban hasonlít Grieg jellegzetes sajátosságaihoz, egyik is, másik is népe szellemét igyekszik újáteremteni általa, hogy felhasználja zenei kifejezőeszközeit...

...Melódikája, melyet a népdalkincs szelleme itat át, érezhetően ritmikus. A polifonikus kapcsolásokat kerüli Bartók, sőt mi több, melódiáinak táncjellegét még inkább hangsúlyozza súlyos és dús harmóniájával. Ez magyarázza zenéjének „elbarbárosodását” is... Különlegessége a színpadi zene, a „Kékszakállú herceg vára” c. opera, a „Fából faragott királyfi” c. balett és a nemrég alkotott pantomim, a „Csodálatos mandarin”.

M. SZ. DRUSZKIN Bartók Béla. A zeneszerzőnek a leningrádi Állami Filharmónia rendezésében előkészített felléptéhez. Zsiny iszkussztva 1929. jan. 13.

...Ami magának Bartóknak a programját illeti... rá kell benne mutatnunk a kis formátumú darabok döntő szerepére és az általuk átfogott folklóranyagra. Ez a körülmény hozzájárult az előadó sikeréhez, ugyanakkor azonban az egész műsorról egyoldalú benyomást keltett, valamint azt a kívánságot is, hogy teljesebben kellene megismernünk az olyan kiemelkedő zeneszerző alkotóegységét, mint amilyen Bartók. Ez a megismerés pedig csak az esetben következhetett volna be, ha Bartóknak több hangversenyét hallgathattuk volna meg, közöttük kamarazenei műveit, bemutatásokat is. A Szovjet Filharmónia erre persze nem gondolt. Moszkva pedig ennek következtében nem tudta teljesen kihasználni (művészi értelemben) ennek a hallatlanul érdekes alkotó egyéniségnek az itt-tartózkodását.

V. M. BELJAJEV. Bartók Béla. Zsiny iszkussztva 1929. febr. 3.

II. ÉVFORDULÓK NYOMÁBAN (1955–1961)

...A Bartók Béla magyar zeneszerzőnek ítelt díjat a Béke-világtanács magyar képviselője, Andics Erzsébet vette át.

A nemzetközi békédíjak kiosztása Helsinkiben (TASZSZ) Szovjetszkaja Kultura 1955. június. 28.

(Bartók Béla neve) ...drága a szovjet embereknek, nem csupán kiváló művei miatt, amelyek a szovjet hangversenyek repertoárjába tartoznak. 1929-ben Bartók Béla hazánk sok városában szerepelt állandóan sikerrel...

M. IGNATYEVA ünnepi cikke. Szovjetszkaja Kultura 1955. szeptember 27.

Budapest, szept. 27. (Saját tudósítónktól): A Nemzeti Múzeumban kiállítás nyílt Bartók életéről és tevékenységéről. Egyik tábla Bartók szovjetunióbeli tartózkodását mutatja be, amelynek keretében 1929-ben koncerteket adott.

Komszomolszkaja Pravda 1955. szeptember 28.

Tegnap a Moszkvai Állami Konzervatórium nagytermében ünnepi estre került sor Bartók Béla, a nagy magyar zeneszerző halálának tizedik évfordulója alkalmából. Az est másora Bartók Béla műveiből állt. Az esten részt vett Münnich Ferenc, a Magyar Népköztársaság rendkívüli és meghatalmazott nagykövete.

Sajtóközlemény (TASZSZ) Izvesztyija 1955. IX. 29.

A Külföldi Kulturális Kapcsolatok Ukrán Társasága és a Szovjet-Ukrán Zeneszerzők Szövetsége ünnepi estet tartottak Bartók Béla emlékére. A Bartók életművéről szóló előadás után a jelenlevők megtekintették a kiváló magyar zenész életéről készített diafilmet. Ezután F. J. Kozickij az Ukrán SZSZK érdemes művésze mesélt az egybegyűlteknél Bartók Bélával való találkozásairól, annak 1929-es ukránjai tartózkodása idején. Befejezésül Bartók zongorára és énekhangra írott művei hangzottak el.

Sajtóközlemény Pravda Ukraini 1955. IX. 28.

...A hangversenyt Krich Mária, a konzervatórium zongoraszakos hallgatója nyitotta meg. Mesterien játszotta el Bartók 4 kis miniatűrét. Mintegy e miniatűrök egyszerűségének kontrasztjaként ragadta magával a hallgatókat az „Allegro barbaro” szépsége és ritmikai ereje — ugyancsak az 6 előadásában.

M. IPAKOVA, a Lvovi 2. sz. Zenepedagógiai Iskola tanárának cikke. Lvovszkaja Pravda 1955. IX. 28.

A Külföldi Kulturális Kapcsolatok Társasága és a Szovjet Zeneszerzők Szövetsége ma este ünnepi estet rendez a nagy dátum (Bartók Béla születésének 75. évfordulója — D. Gy.) tiszteletére.

Sajtóközlemény Vecsernyaja Moszkva 1956. III. 28.

... A 20-as és 30-as években írott műveivel (Bartók — D. Gy.) visszatért a népi alaphoz és megmutatta, hogy bármely modern törekvés, bármely keresés kiúttalanságra, zsákutcára van kárhozthatva, ha nem a nép életének talajából, annak nedveivel táplálkozik. Ez esetben maga a zeneszerző veszt el művészi egyéniségét. Ugyanakkor, ha népi művészetből merít, a zeneszerző lehet újító is.

... Felfedezni valakit, ez még jelenti azt, hogy az illetőt meg is értettük...

Ünnepi cikk Bartók születésének 80. évfordulója alkalmából. Dnyeprovskaja Pravda (Dnyepropetrovsk) 1961. III. 28.

III. AZ ELSŐ SZOVJET BARTÓK-VITA (1961)

„Egyfelvonásos balett”

... Nemrég tartottuk meg egy másik egyfelvonásos balett, az „Éji város” premijét — Bartók Béla, magyar zeneszerző zenéjére. A balett L. Lavrovskij által írott librettója egy lány sorsát beszéli el a kapitalista nagyvárosban, ahol az a banditák eszközévé válik....

M. PLISZECKAJA, az SZSZKSZ népművészenek cikke. Vecsernyaja Moszkva 1961. június 17.

„Bátor kísérlet”

A leplezetlen szekszuális gerjedelem, az iszony költőivé tétele és az érzékiségnek ez a freudista irrealitása még a burzsoá közönséget is megbotránkoztatta — a „Csodálatos mandarin” nem tudott megmaradni az európai színpadok műsorán. Hogy újjáéleszthessük Bartók gyönyörű muzsikáját, elkerülhetetlenül erélyes eszközökhöz kellett folyamodni...

... Az alkotás sikere a bátor és kitartó gondolkodásban gyökeredzik. Az „Éji város” kivétel az általános szabály alól. Kísérlet. Ez esetben sikerült. Ennek pedig örülhetünk.

GYAKONOV cikke. Trud. (Moszkva) 1961. szeptember 20.

„Eredménytelen kísérlet”

... A „Csodálatos mandarin” hősnője nem Manon Lescaut, Margárite Gautier, vagy éppen Katyusa Maszlova. Gyenge és gyalázatos ez a nő, nem csupán eszköze a bűnnek, hanem aktív résztvevője is. Ezért nem is vált ki részvéte. A zeneszerző nyilvánvalóan nem is törekedett arra, hogy szánalmat keltsen iránta, mint a társadalmi igazságtalanság áldozata iránt. Bartók balettje a kapitalista város bűneinek erőteljes ostroma... De egyben apoteózisa az érzékiségnek, az erotikumnak, szinte a vad elfajulásig. Expresszionista guignol ez, amelyben a zene hatalmas feszültséggel és nyomasztó erővel ábrázolja a borzalmak súlyát. És amint az nagy művészeknél lenni szokott, nem csupán a balett fejeződik itt ki erőteljesen, hanem a művész minden részletében pontosan, hallatlan hűséggel követi a színpadi cselekményt. Innen ered a melódia csaknem teljes mellőzése, a ritmikai elemek csaknem teljes túlsúlya. A ritmus itt elfojtja a melódiát, a harmóniát... Kiderül, hogy a lány, aki a rablőgyilkosok hálójába csalogatja a járőkelőket, voltaképpen mégis tiszta lélek, csupán a Vörös és társainak ártatlan áldozata... A szenvedés és az áldozat motívuma az új librettóban még tovább megy. S attól a pillanattól kezdve, amint a librettóban az áldozat motívuma megjelenik, Bartók zenéjének és az új librettónak tartalma határozottan ellentmondásba kerül. ... Bartók balettjének új feldolgozása olyan megdöbbentő ellentétet vezet a cselekmény és a zene között, hogy önkéntelenül is felvetődik a kérdés: hiszi-e a balettmester, hogy a zenének van saját tartalma? Vagy számára a zene csak ritmikus váz, amelyet saját fantáziájával kell hogy megtöltsön a rendező?

K. SZAKVA cikke Szovjetszkaja Muzika 1961/9.

„Esztelen kísérlet”

... Akaratlanul is felvetődik a kérdés: nem áll-e teljesen szemben a mi művészetünk alapkövetelményeivel az önkényesen megírt és egészen ellenkező tartalmú

szükséne a zenéhez való alkalmazása? Nem mond-e ellent ez az orosz balett minden hagyományának, amely éppen azáltal tűnt ki, hogy benne a színpadi megjelenítés a zene eszmei-képi tartalmával szoros kapcsolatban volt?

Elfogadhatjuk, vagy nem fogadhatjuk el valamely nagy művész művét, de nem kényszeríthetjük rá koncepciójával szemben álló eszméinket... A művészetnek megvannak a maga törvényei, és bosszút állnak azokon, akik nem ismerik fel őket.

Glossza. Lityeraturna ja Gazeta 1961. július 27.

FÁBIÁN ZOLTÁN

AZ ÉJSZAKA ZENÉJE

Nyitott vagonplátón utaztak. Hosszú, forgózsámolyos teherkocsi volt, oldaldeszkák nélkül, hat-hat kerékkel egyik-egyik végén. Tankszállító vagon. Keményfa padlózatát két széles nyomban végigrágták a páncélosok lánctalpai. Most ők utaztak rajta tíz-egynéhányan; nem számolták meg magukat, de számon tartották egymást.

A vagon végében, háttal a menetiránynak katonasapkás férfi ült, egykedvűen lóbázta szárvédős, bakancsos lábát az ütközők között; a hátán savanyúszagú lópokróc, katonasapkája kétfelől legyűrve a fülére. Vöröshagymát evett kenyérral.

– Kirágja a gyomrát az a sok hagyma – mondta mellette egy sovány, verébfejű asszony, aki egész úton mást sem csinált, csak sok ráncú, bő szoknyáját igazgatta az aládugott szatyrok és batyuk fölött.

A katonasapkás férfi szelt egyet bicskájával a hagymából, szabályos kör alakú, vékony karikát, hozzá bemetszett s letört egy darabot a ragacsos, tepsiben sült árpa-kenyérből; azután mondta:

– Nem ő rág éngem, én rágom ötet.

– Másfél napja! Hogy meg nem unta már!

– Maga sem unná, ha onnét jönne. – Elintett vissza, a sötét éjszakába, s evett jóízűen tovább. Hersegett foga között a hagyma friss húsa.

A kocsi közepén hangosan kacagott a lány. A sötétben nemigen látták, csak azok, akik a közelében ültek, de Tiszafüred óta volt idejük megismerni a hangját; mindig mindenben nevetett. Vasúti köpenyes, nyurga fiatalember hasalt mellette a deszkán, s próbálta a fejét a lány ölébe fészkelni.

– Hogyisne! Majd, ha fagy!

– Nem érzi?

– Mit nem érzek?! – zavarodott meg a lány.

– Már fagy – mondta a vasutas fiatalember, és hirtelen mozdulattal a lány térde közé fúrta a fejét. Kucsmája félrecsúszott a tarkójára.

A lány a kucsma alá nyúlt, belemarkolt a fiú göndör, erős szálú, fekete hajába. Nevettek. A lány elnyújtott, rekedtes kacagással; a férfi fojtottan, hangja el-elfuladt a vastag szövetszoknya ráncaiban.

Sűrű, sötét éjszaka volt, március eleje. A csillagok megnőttek az égen, s nedvesen ragyogtak. Éppen csak, éppen csak, hogy fagyott. A légáramlás részút húzott át a lapos vagonplató fölött; előttük is, mögöttük is magas teherkocsi kattogott a sínen. Íze volt már a levegőnek, friss, csípős zamata.

– Újhold lesz – mondta az öregember –, az majd meghozza a vizet. – Derekában kettékötött zsáksomagon ült. Két pálinkás demizson lehetett a zsákban; sokat mocorgott rajtuk, s a vesszőfonat recsegett alatta.

– Bartók titka a billentésben van – magyarázta a sápadt arcú, szemüveges fiatalember a szomszédjának. – Figyelted már a pesantéit? Hm? Azért olyan súlyosak, azért olyan félelmetesek. – Pampammozni kezdett egy lefelé haladó basszusmenetet, közben bal kezével beleverdesett a sötétségbe, mintha billentyűsört ütne.

Szorosan egymás mellett ültek egy élére fordított, nagy, rokkant vulkánfíber táskán.

– Mit gondolsz, hazajön Amerikából? – kérdezte a másik, aki fiatalabb volt társánál, s még ülve is látszott, hogy jóval magasabb. Hátát előregörnyesztve könnyökölt hegyes térdén; hosszúkás feje a vonatkerekek ritmusára himbálódzott.